

O aragonskom viteškom redu Stole i vaze u srednjovjekovnoj Bosni

Primanje strateških partnera u članstvo određenoga viteškog reda bilo je važno sredstvo kasnosrednjovjekovne diplomacije koje je značajno doprinosilo političkom i kulturnom zbližavanju poglavara reda i novoprimljenih članova kao i njihovih društvenih krugova. Stoga se u radu kroz prizmu sklopljenog saveza između aragonskog i napuljskog kralja Alfonsa V. i velikog vojvode bosanskog, kasnijeg hercega od sv. Save, Stjepana Vukčića, razmatra prisustvo i djelovanje članova europskih viteških redova u srednjovjekovnoj Bosni s posebnim naglaskom na aragonski viteški red Stole i vaze. Najveći broj zabilježenih slučajeva primanja pojedinaca u ovaj Red odnosi se na one koji su hodočastili sv. Jakovu u Compostelu ili na poslanike koji su u različitim prilikama posjećivali Alfonsov dvor u Napulju, no izniman slučaj predstavlja sačuvana privilegija o primanju vojvode Stjepana Vukčića u članstvo Reda iz 1444, prema kojoj je imao pravo dalje prenijeti tu čast na 50 plemenitih osoba i obdariti ih znakom Reda. Članak donosi analizu i transkripciju teksta kao i fotografski snimak prijepisa te povelje.

Uvod

Tijekom prve polovice 15. stoljeća bosansko je društvo prolazilo kroz gotovo permanentnu političku krizu izazvanu agresivnim osmanskim napredovanjem te vojnim i ekonomskim pritiskom na sve društvene strukture. Osmansko prisustvo na granicama Bosne, a potom i u njihovim privremenim ili stalnim uporištima u Bosanskom kraljevstvu, bilo je praćeno gotovo stalnim sukobima u kojima su Turci sami sudjelovali, ili su ih pak izazivali i poticali među bosanskom vlastelom. U takvim prilikama bilo je prijeko potrebno osigurati solidarnost drugih zemalja i pojedinaca zainteresiranih za organiziranje sveopće križarske vojne u cilju konačnog odgovora na osmansko širenje.¹

U mnoštvu pokušaja zapadnoeuropskih katoličkih vladara da se samostalno ili uz oslonac na diplomatsku infrastrukturu papinstva uključe u borbu protiv Turaka ističe se slučaj aragonskog kralja Alfonsa V. (vl. 1416-1458), zvanog Velikodušni, koji se aktivnije uključio u prilike na Istoku nakon što je 1442. osvojio Napulj i

¹ FILIPOVIĆ 2019.

južnu Italiju.² On je u svojoj ambicioznoj balkanskoj politici, koja nije bila posve iskreno i antiosmanska – jer je njezin konačni cilj bio ograničiti utjecaj Venecije kao Alfonsova glavnog ekonomskoga konkurenta u talijanskim poslovima – nastojao ojačati veze s vladarima i vlastelom na istočnoj jadranskoj obali.³ Tako je tijekom petog desetljeća 15. stoljeća došao u priliku sklopiti prisne odnose s bosanskim kraljem i plemićima te ih tijesno vezati za svoje političke projekcije, a njihova intenzivna prepiska i učestala razmjena poslanstava bila je praćena uobičajenim diplomatskim ceremonijalom karakterističnim za vrijeme kasnoga srednjeg vijeka. Jedan od oblika laskanja, pridobivanja i privlačenja potencijalnih političkih saveznika i njihovih poslanika u okviru tog ceremonijala bilo je uručivanje časti i znakova viteškog reda. Tom metodom poslužio se i kralj Alfonso V. 1444. kad je postigao sporazum sa Stjepanom Vukčićem (vl. 1435-1466), velikim vojvodom bosanskim i kasnijim hercegom od sv. Save.⁴

Ovaj rad kroz prizmu tog saveza nastoji ukazati na višestruki značaj kasnosrednjovjekovnih viteških redova za duhovnu, umjetničku i kulturnu razmjenu koja se odvijala u okvirima diplomatske komunikacije između elitnih krugova Sredozemlja i Zapadne Europe, te skrenuti pažnju na prisustvo i djelovanje članova tih redova u srednjovjekovnoj Bosni. Uz naročit osvrt na aragonski viteški red Stole i vaze, članak bi trebao ponuditi koristan prilog sagledavanju kako odnosa između Napuljskog i Bosanskog Kraljevstva, tako i jednog dosta slabo poznatog aspekta viteštva i viteškog načina života na bosanskom prostoru krajem srednjeg vijeka.

Europski viteški redovi i srednjovjekovna Bosna

Stariji povjesničari, iako svjesni dinamične kulturne interakcije koja je oblikovala bosansku političku i društvenu stvarnost tijekom kasnog srednjeg vijeka kao i čvrste povezanosti bosanskog prostora s tadašnjim europskim svijetom, uobičavali su govoriti tek o „odjecima rittersko-dvorjanske kulture“ u srednjovjekovnoj Bosni.⁵ Međutim, danas više ne može biti gotovo nikakve dileme da je kompleksni socijalno-kulturni fenomen zapadnoeuropskog viteštva bio vrlo snažno i na različite načine prisutan u Bosni.⁶ Brojni očuvani materijalni i pisani

² RYDER 1976; RYDER 1990.

³ CERONE 1902: 3-93, 380-456, 555-634, 774-852; CERONE 1903: 154-212; MARINESCU 1935; SPREMIĆ 1971: 17-19; SPREMIĆ 1974: 455-469; SPREMIĆ 1985: 127-142; MARINESCU 1994: 103-113; ANDERLE 1995: 17-28; MOLINA FIGUERAS 2011: 97-110; ALOISIO 2017: 64-74; ZEČEVIĆ 2019: 411-433; PREMOVIĆ 2019: 81-105.

⁴ O odnosu između vojvode Stjepana Vukčića i Alfonsa Aragonskog, vidi: MARINESCU 1935: 77-97; ĆIRKOVIĆ 1964: 74-77, *passim*; SPREMIĆ 1974: 455-458. Vidi i rad Nevena Isailovića u ovome zborniku.

⁵ ĆIRKOVIĆ 1973: 33-40.

⁶ FILIPOVIĆ 2009.

tragovi upućuju na zaključak da su elitni slojevi bosanskog društva oduševljeno prihvatili tu modu i životni stil svoga vremena, a jedan od bitnijih vidova kroz koji su ispoljavali i pokazivali svoju pripadnost visokim društvenim krugovima Zapada odnosio se na njihovo članstvo u vodećim viteškim redovima toga doba. Naime, gotovo svaki značajniji vladar na europskom Zapadu tijekom kasnoga srednjeg vijeka imao je svoj viteški red i „orden“, a za njim nije mnogo zaostajalo ni visoko plemstvo.⁷ Kao jedan od karakterističnih izraza srednjovjekovnog viteštva, ti su „monarhijski“ redovi obilježili period 14. i 15. stoljeća koji se i u literaturi prepoznaje kao vrijeme cvjetanja viteško-dvorske kulture.

Viteški redovi kasnoga srednjeg vijeka zapravo su svjetovne udruge osnivane prema modelu duhovnih redova prethodnih stoljeća, prije svega prema modelu Ivanovaca i Templara, s tom razlikom da je njihovo članstvo bilo uglavnom ograničeno na plemićki društveni sloj i da se nisu pretjerano opterećivali vođenjem „Svetoga rata“ protiv nevjernika. Ti redovi, čijom se prošlošću iscrpnije bavio kanadski povjesničar D'Arcy Dacre Boulton, obično su imali „statut“ prema kojem je služba starješine bila povjerena osnivaču, kralju ili moćnom vlastelinu, sa zapisanom odredbom da bi tu dužnost ubuduće trebali obavljati njegovi nasljednici.⁸ Jedan od temeljnih ciljeva ovih „udruženja“ bila je promidžba lojalnosti osnivaču ili starješini koji je s pripadnicima reda bio povezan zakletvom. Oni su mu prisezali na odanost i službu, a zauzvrat su mogli očekivati njegovu zaštitu.⁹ Redovi su tako poglavarima pomagali pri implementaciji njihovih grandioznih projekata jer su u osnovi djelovali kao složena mreža klijentelarnih veza putem kojih su vladari širili i učvršćivali svoju vlast te osiguravali vjernost svojih pristalica.¹⁰ Iz toga proizilazi da je osnivanje viteškog reda doprinosilo utvrđivanju i održavanju vladarevog legitimiteta a organiziranje i promocija aktivnosti poput viteških turnira pod okriljem njegovog reda su mu povećavali ugled i jačali moć.¹¹ Stoga su se njihovi osnivači barem ispočetka pažljivo trudili da to budu isključive i elitne udruge, a tu su društvenu ekskluzivnost nastojali naglasiti i luksuznim dekorom koji je obilježavao raskošne ceremonije primanja u članstvo reda, najčešće praćene izdavanjem svečane povelje i darivanjem nakita koji se nosio kao oznaka pripadnosti redu.

Osim što su predstavljali instrument političkog patronatstva, viteški su redovi također povezivali političke i viteške ideale, i to ne samo na relaciji između kralja

⁷ HUIZINGA 1964: 85.

⁸ DACRE BOULTON 1987.

⁹ KEEN 2000: 211.

¹⁰ Vrijedan primjer upotrebe viteškog reda za čvršće vezivanje vazala i širenje mreže političkih kontakata predstavlja *Ordre du Croissant* napuljskog kralja Renéa (vl. 1435-1442, † 1480) iz dinastije Anjou. Djelatnost tog Reda i njegovih članova u Italiji podrobnije je analizirao MARGOLIS 2016: 51-61, 116-126, 168-170.

¹¹ KEEN 1984: 190.

i njegova plemstva, nego i u njegovim odnosima sa stranim vladarima i vlastelinima, nudeći im tako značajnu potporu za uspostavljanje i razvijanje diplomatskih savezništva. Iako u nekim zabilježenim slučajevima osnivači nisu primali strance u red, tu su praksu ipak uveli njihovi nasljednici jer su dobro razumjeli diplomatski potencijal koji im je stajao na raspolaganju kroz upravljanje viteškim redom.¹² U tom pogledu je osnivanje i vođenje jednog takvog reda djelovalo kao moćno diplomatsko sredstvo koje bi, nakon što bi se članstvo podarilo stranom strateškom partneru, postalo trajni simbol političkog prijateljstva ili savezništva. Kao primjer dovoljno je navesti slučaj jednog od najranijih sekularnih redova te vrste, engleski red Podvezice (engl. *Order of the Garter*), koji je 1348. osnovao kralj Eduard III. (vl. 1327-1377) u čast sv. Jurja, sveca zaštitnika Engleske.¹³ U njega je tijekom srednjeg vijeka primljen stanovit broj stranaca, pa je njihovo inkorporiranje u članstvo davalo Redu značajnu međunarodnu dimenziju. Štoviše, struktura i principi djelovanja reda Podvezice poslužili su kao model za većinu sličnih društava osnovanih kasnije diljem Europe. Brzo širenje koncepta viteških redova zapadnim kršćanskim svijetom bilo je olakšano zbog njihovih univerzalno shvaćenih vrijednosti kojima su bez većih poteškoća prevladavane lingvističke, političke i državne granice.¹⁴

Najbolji izraz opisanoga koncepta može se naći u svojevrsnoj razmjeni amblema viteških redova u kojoj su sudjelovali europski vladari razvijenoga srednjeg vijeka. Pod engleskim kraljem Eduardom IV. (vl. 1461-1483) insignije reda Podvezice ponijeli su: milanski vojvoda Francesco Sforza († 1466), napuljski kralj Ferdinand I. (vl. 1458-1494), njegov komornik Don Iñigo D'Avalos († 1484), burgundski vojvoda Karlo Smjeli (vl. 1467-1477), vojvoda Urbina Federiko od Montefeltra († 1482), Ferdinand, kralj Kastilje i Aragona (vl. 1475-1516), vojvoda Ferrare Ercole d'Este (vl. 1471-1505), i portugalski kralj Ivan II. (vl. 1481-1495).¹⁵ Već otprije članovi engleskog reda Podvezice bili su još kralj i car Albert Habsburški (vl. 1437-1439), aragonski kralj Alfonso V. (vl. 1416-1458) i poljski kralj Kazimir IV. (vl. 1447-1492), zatim car Fridrik III. (vl. 1440-1493), te kralj i car Žigmund Luksemburški (vl. 1387-1437) koji je primljen u članstvo prilikom svog boravka u Engleskoj 1416.¹⁶ Ovaj posljednji uzvratio je ukazanu čast, i engleskog kralja Henrika V. (vl. 1413-1422) primio u svoj Zmajev red, osnovan u Ugarskoj krajem 1408.¹⁷ Kralj Žigmund u to je društvo još uveo, između ostalih, i srpskog

¹² DACRE BOULTON 1987: 464.

¹³ O značaju i političkoj ulozi ovoga reda govori i činjenica da, uglavnom nepromijenjene strukture, preživio do današnjih dana. Usp. COLLINS 2000: 32.

¹⁴ CONTAMINE 2006: 94.

¹⁵ VALE 1981: 36.

¹⁶ COLLINS 2000: 173, 157, 168-170.

¹⁷ O Zmajevom redu: BARANYAI 1926: 561-591, 681-719; GRAUS 1996: 86-106; LÖVEI 2006: 251-263; GRAUS 2006: 3-25.

despota Stefana Lazarevića (vl. 1389-1427), poljskog kralja Vladislava Jagela (vl. 1386-1434), aragonskog kralja Ferdinanda I. (vl. 1412-1416), danskog kralja Erika VII. (vl. 1412-1439), litavskog vojvodu Vitolda (vl. 1392-1430) te mnoge druge vladare i plemiće s kojima je stupao u kontakt.¹⁸ U ovakvim slučajevima ceremonija investiture u red najčešće je predstavljala tek jedan dio široko utemeljene diplomatske misije jer joj je obično prethodilo sklapanje ili potvrda saveza, bračne veze ili političkog prijateljstva.

Iako postojanje jednog ovakvoga domaćeg viteškog reda u Bosni nije zasvjedočeno ni u suvremenim izvorima, ni u onima iz kasnijeg vremena,¹⁹ ipak je sačuvan srazmjeran broj pouzdanih informacija o osobama iz Bosanskog Kraljevstva koji su bili članovi nekih europskih viteških redova i koji su tu činjenicu u različitim prilikama ponosno isticali.²⁰ Ti podatci svjedoče o snažnoj integriranosti viših slojeva bosanskog društva u kulturna i politička stremljenja tadašnjega srednjovjekovnog svijeta, a djelovanje pojedinaca koji su nosili obilježja stranih viteških redova također ukazuje i na rasprostranjenost europske viteške kulture u srednjovjekovnoj Bosni.

Najpoznatiji član nekog inozemnoga viteškog reda u srednjovjekovnoj Bosni bio je veliki vojvoda bosanski i herceg splitski Hrvoje Vukčić († 1416) koji je primljen u članstvo Žigmundova Zmajevog reda početkom 1409.²¹ Međutim, iz sačuvanih primjeraka i spomena oznake Zmajevog reda u pisanim izvorima moguće je pretpostaviti da su i drugi pojedinci iz Bosne bili primani u članstvo ove udruge. Naime, među dijelovima arhitektonske plastike otkrivene prilikom arheoloških iskopavanja grobne kapele bosanskih kraljeva na Bobovcu pronađen je i fragment statue u vidu omanjeg torsa s kružnim amblemom uz lijevo rame figure.²² Ova značka svojim izgledom sasvim odgovara drugim sačuvanim primjercima oznake Zmajevog viteškog reda jer predstavlja zmaja s repom omotanom oko izvijenog vrata, iz čijih čeljusti izbija plamen. Stoga bi se ovaj kip mogao pripisati

---

¹⁸ ANTONOVIĆ 1992: 15-23; GRAUS 1996: 94-95; GRAUS 2006: 11-12; POPOVIĆ 2009: 70-78; POPOVIĆ 2010: 103-106.

¹⁹ U srednjovjekovnoj Bosni nije zabilježeno ni djelovanje duhovnih viteških redova, iako se jedan od prvih podataka o redu Templara na ovim prostorima veže za bosanskog bana Boriča koji je, vjerojatno 1163. godine, redu „Vojske hrama“ podario zemlju Zdelju na sjeverozapadnim izdancima Bilogore u Slavoniji. CD III: 87. Usp. DOBRONIĆ 1984a: 26, 71, 97. Ivanovci su, doduše, imali svoje posjede na prostoru današnje Bosne i Hercegovine, u Dubici, Gračcu i Mihaljovcima, koji su se nalazili na rijeci Savi, ali su ta imanja bila smještena izvan granica srednjovjekovne Bosanske države. Usp. DOBRONIĆ 1984b: 68-70; ENGEL 2001: 297-298; ENGEL 2002: 484.

²⁰ FILIPOVIĆ 2009: 149-169.

²¹ ŠIŠIĆ 1902: 205, 228-229; LOVRENOVIĆ 2000: 32, 41.

²² Voditelj tih iskopavanja, arheolog Pavao Anđelić, pripisao je kip sv. Mihovilu u odori antičkog vojnika, a kružni amblem protumačio je, kao rimsku vojnu fibulu. ANĐELIĆ 1973: 73-74.

jednom od bosanskih kraljeva, ponajprije Tvrtku II. Tvrtkoviću (vl. 1404-1409; 1420-1443), kako zbog duljine njegove vladavine, tako i zbog intenzivnih veza koje je imao s dvorom kralja Žigmunda.²³ I u ostavštini hercega Stjepana Kosače iz 1466. nalazi se „šarkana dva viteška a tretí šarkan' na nem' kako čověk“.²⁴ S obzirom na to da je *sárkány* mađarska riječ za zmaja, može se s dosta sigurnosti pretpostaviti da spomenuti „viteški šarkani“ predstavljaju obilježja ugarskoga Zmajevog reda. Postoje određene indicije da je te oznake herceg možda mogao naslijediti i od svog strica vojvode Sandalja Hranića koji je u nekoliko navrata boravio u Budimu i bar jedan kraći period bio važan saveznik kralja Žigmunda.²⁵

Pored hercega Stjepana ambleme Zmajevog viteškog reda nosio je i njegov komornik, „počteni vitez“ Pribislav Vukotić, koji je svojoj supruzi u testamentu ostavio „jednu oznaku koja ima zmajski grb kralja Ugarske“.²⁶ Teško je dokučiti kada je Pribislav mogao postati član ove udruge jer se u njegovoj razgranatoj diplomatskoj djelatnosti ne spominju odlasci na ugarski dvor, ali se zna da je on također posjedovao i drugo ordenje, među kojim se nalazila i „kolajna“, tj. ogrlica, koju mu je poklonio kralj Cipra,²⁷ što je bio simbol ciparskog reda Mača,²⁸ kao i „diviza s pet bisera, dva dijamanta i tri rubina“ koju je primio od aragonskoga kralja Alfonsa V,²⁹ i koja bez ikakve sumnje prikazuje obilježja aragonskoga viteškog reda Stole i vaze.³⁰

Red Stole i vaze

Viteški red Stole i vaze osnovao je Ferdinand od Antequere, mlađi sin Ivana I. Kastiljskog (vl. 1379-1390) i Eleanore Aragonske, u crkvi Santa Maria la Antiqua

²³ SIJARIĆ 2006: 244, 246-247. O kralju Tvrtku II. Tvrtkoviću: ŽIVKOVIĆ 1981.

²⁴ MIKLOSICH 1858, 498; STOJANOVIĆ 1934: 83.

²⁵ O Sandaljevim odlascima u Budim: KURTOVIĆ 2009: 185, 188; FILIPOVIĆ 2010: 301-303; FILIPOVIĆ 2019: 213.

²⁶ „[...] una insegna che ha el Dragon Arma de Re d'Ungaria“, THALLÓCZY 1914: 437. Život, trgovačke djelatnosti i diplomatsku karijeru Pribislava Vukotića opisao je ĆIRKOVIĆ 1968.

²⁷ „Item lasso ala dita una arma che pende avantj, la Colaina che me dono re Cipro con una perla“, THALLÓCZY 1914: 438.

²⁸ O ciparskom redu Mača, vidi: TRÉLAT 2019: 317-335.

²⁹ „la divisa che me dono Re Alfonso doro con cinque perle, E do diamanti e tre rubinj“, THALLÓCZY 1914: 438.

³⁰ U izvorima i literaturi ovaj Red javlja se pod različitim imenima, npr. *Orden de la Jarra de la Salutación* (Red vaze Blagovijesti), *Orden de la Jarra y el Grifo* (Red vaze i grifona), *Orden de la Stola et Jarra* (Red stole i vaze), *Orden de la Azucena* (Red ljiljana), *Orden de la Terraza* (Red vaze). CORETH 1952: 39; BROCATO 2012: 67. U ovom radu koristi se naziv *red Stole i vaze* pošto se taj izraz javlja u najvećem broju analiziranih dokumenata iz toga vremena, kao i u povelji o primanju vojvode Stjepana Vukčića u članstvo Reda.

u gradu Medina del Campo na dan Blagovijesti 15. kolovoza 1403. Utemeljio ga je u čast Djevice Marije s namjerom da postane dio slavne i trajne ostavštine. Također je odredio da ga u starješinstvu Reda treba naslijediti najstariji sin sa zadatkom da se brine o njegovom održavanju i primanju u Red svih „bogatih ljudi, vitezova, štitonoša, dama i gospođica“ koji po njemu zaslužuju članstvo i koji bi se zakleli na križ i evanđelja da će slijediti ustanovljena pravila Reda. Među drugim razlozima za osnivanje ovakvog bratstva bila je veća odanost zahvalnih vazala i dvorjana kojima bi Ferdinand mogao uručiti vitešku čast te ih tako društvenom promocijom nagraditi za njihove postupke i vjerno držanje.³¹

Iako je ovaj Red isprva bio skoro beznačajan i kao poluprivatna inicijativa osnivača ograničen na relativno mali broj članova, njegov međunarodni ugled naglo je porastao pošto se Ferdinand čuvenim ugovorom u Caspeu 1412. okrunio za kralja Aragona. Od tada su on i njegovi nasljednici slobodno dijelili znakove ovoga monarhijskog Reda svojim prijateljima, poznanicima, pa i mnogima koji su ih samo posjetili ili na neki način stupili u vezu s njihovim dvorom.³² Tako su, između ostalih, u red Stole i vaze primljeni kralj Žigmund Luksemburški,³³ koji je Ferdinandu uzvratio čast imenujući ga članom reda Zmaja, kao i poslanici Žigmundova protivnika, kralja Ladislava Napuljskog (vl. 1386-1414).³⁴ Nakon Ferdinandove smrti 1416, prijestolje, a time i dužnost starješine Reda, na sebe je preuzeo njegov sin Alfonso V. koji je naročito bio izdašan u dijeljenju te počasti. Za vrijeme njegove vladavine insignije Reda ponijeli su burgundski vojvode Filip Dobri (vl. 1419-1467) i Karlo Smjeli (vl. 1467-1477), car Fridrik III. Habsburški (vl. 1440-1493), njegov sin car Maksimilijan (vl. 148-1519), kao i brojni drugi stranci, najviše Nijemci, Poljaci, Česi i Ugri, koji su ih ponosno prikazivali na svojim portretima i nadgrobnim pločama.³⁵

³¹ S obzirom na to da ovom Redu u našoj historiografiji do sada nije posvećivana gotovo nikakva pažnja, upućujem na osnovnu literaturu o toj temi: TADEO VILLANUEVA 1919: 68-77; CORETH 1952: 34-62; VENDRELL DE MILLÁS 1971: 217-242; TORRES FONTES 1980: 83-120; BOULTON 1987: 330-338; MACKAY 1987: 949-957; HYE 1993: 169-187; MACKAY 1998: 132-139; MORALES ROCA 2001: 441-448; MUÑOZ GÓMEZ 2013: 380-385; VALERO MOLINA 2014: 233-284.

³² DE RIQUER 1965: 16; DE VICO 2004: 339; SALICRÚ I LLUCH 2004: 219 n. 10; MUÑOZ GÓMEZ 2013: 384.

³³ Žigmund je najvjerojatnije postao član Reda 1415. godine kada je boravio u Perpignanu. Usp. VENDRELL DE MILLÁS 1971: 221-226. On je 1433. godine izvjesnom Antoniju di Collaltu, sinu ankonskog markiza Basilia Collalta, pored insignija Zmajevog reda također darovao i insignije aragonskog reda Stole i vaze: „Te quem manu propriae militiae cingulo & societatis nostrae Draconicae ac stolae seu amprisiae charissimi fratris nostri Regis Aragoniae insignavimus [...]“, cit. prema: CORETH 1952: 53.

³⁴ VENDRELL DE MILLÁS 1971: 232; TORRES FONTES 1980: 109.

³⁵ VENDRELL DE MILLÁS 1971: 217-242; KRUSE, PARAVICINI i RANFT 1991: 17-18; PARAVICINI 1993: 17; HYE 1993: 169-187; BAD'URA 1996: 46; DÜNNEBEIL 2002: 102-103; BÁRÁNY 2013: 24-30; WILIAMOWSKI 2015: 535-537.

Član ovog Reda bio je i celjski grof Ulrik II. († 1456). Kada se kao dvadesetdvo-godišnjak prvi put pojavio u političkom i javnom životu 1428, bila mu je povjerena posebna diplomatska misija – hodočašće putem sv. Jakova u Compostelu, o čemu je podrobno pisano u Kronici kastiljskih kraljeva. Na tom putovanju u proljeće 1430. njemu i četvorici vitezova njegove kuće Ivan II. (vl. 1406-1454), kralj Kastilje i Leona, podario je ogrlicu reda Riblje ljske izrađenu od zlata. Putujući dalje, Ulrik II. došao je i do aragonskog kralja Alfonsa V. koji je u dokumentu izdanom u mjestu Segorbe nedaleko od Valencije, podijelio Ulriku i trinaestorici članova njegove pratnje „amprisae stolae et jarrae“.³⁶ Među plemićima koji su tada primljeni u ovaj viteški red bio je i Franko († ca. 1437), sin krbavskog kneza Butka Kurjakovića († 1401).³⁷

Do sredine 15. stoljeća nošenje insignija većeg broja viteških redova postalo je znak prestiža, tako da su pojedinci koji su pripadali redu Stole i vaze, često bili članovi i već spominjanih redova Zmaja i Mača. Tako je Heinrich Ketzel († 1438), građanin Nürnberga, pored insignija ciparskog reda Mača, na svoju nadgrobnu ploču postavio i simbole aragonskog reda Stole i vaze.³⁸ Njegov unuk Ulrich Ketzel († ca. 1484) na svoj pogrebni spomenik postavio je ni manje ni više nego 17 hodočasničkih i viteških oznaka.³⁹ Osim njih dvojice, članovi ovoga Reda bili su i komornik ugarskog kralja, János Perényi († 1458), također pripadnik Zmajevog reda,⁴⁰ te poznati građanin Konstanca, Konrad od Grünenberga († 1494), u čijem se čuvenom grbovniku pored njegova grba uz obilježja reda Svetog Groba, reda Mača i reda Svete Katarine Aleksandrijske mogu vidjeti i insignije reda Stole i vaze.⁴¹ Možda je najkarakterističniji primjer Niklasa od Diesbacha († 1475), gradaonačelnika Berna, koji je bio član čak šest različitih viteških redova, uključujući i Aragonski red.⁴²

Veliki vojvoda rusaga bosanskog Stjepan Vukčić Kosača, vitez reda Stole i vaze

Najveći broj pojedinaca primljenih u red Stole i vaze bili su plemeniti hodočasnici koji su putovali sv. Jakovu u Compostelu ili poslanici koji su u

³⁶ HÄBLER 1899: 43-44; VOJE 1984: 225-226; SALICRÚ I LLUCH 2007: 167-168, 175 n. 109.

³⁷ Na izvornom latinskom dokumentu iz Arhiva aragonske krune u Barceloni Frankovo ime i titula zabilježeni su kao: „Franciscus comitte in Barbania“. SALICRÚ I LLUCH 2007: 175 n. 109. Ranije je taj dio dokumenta uz izvjesne ograde Häbler protumačio kao: „Franz, Graf von Barbavia“. HÄBLER 1899: 44. SALICRÚ I LLUCH 2007: 175 n. 109

³⁸ HYE 1993: 175, 178.

³⁹ NICKEL 1995: 50 n. 24.

⁴⁰ VARGA i LŐVEI 1992: 130; BÁRÁNY 2013: 19.

⁴¹ HYE 1993: 179.

⁴² CORETH 1952: 47 n. 64; HYE 1993: 178.

različitim prilikama posjećivali Alfonsov dvor u Španjolskoj. Međutim, doseg ovog aragonskoga Reda dodatno je proširen kada se Alfonso V. nakon uspješnih vojnih operacija u Južnoj Italiji 1442. proglasio napuljskim kraljem. On je tada došao u poziciju i da odlučnije utječe na složene jadranske i balkanske prilike što ga je neminovno dovelo u vezu s velikim vojvodom bosanskim Stjepanom Vukčićem, jednim od ključnih aktera neposrednoga jadranskog zaleđa. Bosanski vojvoda se upravo u tom periodu pronašao u svojevrsnoj političkoj krizi izazvanoj vojnim porazima osmanskih četa u čuvenoj Dugoj vojni i smjenom na prijestolju poslije smrti kralja Tvrtka II. Tvrtkovića krajem 1443.⁴³ U kroničnom nedostatku saveznika, ugroženom je vojvodi bila potrebna bilo kakva, pa čak i nominalna podrška aragonskog i napuljskog kralja. Stoga je početkom 1444. godine uputio poslanike u Napulj kako bi se tamo u njegovo ime podčinili kralju i od njega zatražili zaštitu. Stjepan je molio da se Alfonso zauzme za njegove interese kod vodećih političkih sila toga vremena te da mu potvrdi posjede koje su svakodnevno napadali vojnici bosanskog kralja Stefana Tomaša (vl. 1443-1461) i vojvode Ivaniša Pavlovića.⁴⁴

Kralj Alfonso uistinu je izišao u susret „svom dragom prijatelju“ vojvodi Stjepanu i 19. veljače 1444. izdao mu povelju kojom je potvrdio sve njegove zemlje i gradove te ga primio za svog vazala.⁴⁵ U sklopu precizno osmišljene i razrađene diplomatske strategije kao i svečanog ceremonijala koji je po običaju pratio ovakve događaje, kralj je vojvodi dan prije toga posebnom ispravom dodijelio i znakove „amprisie“,⁴⁶ tj. viteškog reda Stole i vaze, uza sve ovlasti koje mu time pripadaju, ako se bude pridržavao svih propisa kao i drugi vitezovi i plemići koji su njima bili označeni.⁴⁷

Prihvatanjem ukazane časti, vojvoda Stjepan prihvatio je i obavezu da će dođijeljena obilježja, odnosno divize, nositi u čast Djevice Marije svim subotama i

⁴³ ĆIRKOVIĆ 1964: 71-75; ĆOŠKOVIĆ 1988: 43-71. O Dugoj vojni: ANTOCHE 1999: 93-119.

⁴⁴ SPREMIĆ 1974: 455-456.

⁴⁵ THALLÓCZY 1914: 356-357; ĆIRKOVIĆ 1964: 74-76; PECO 2020: 59-80.

⁴⁶ Izraz potječe od latinskih riječi *inter* i *prehendō* iz kojih su nastali srodni pojmovi *entreprendre* na francuskom, i *enterprise* na engleskom jeziku. U ovom slučaju riječ *amprisia* odnosi se na viteški zavjet ili na odvažan i hrabar pothvat. BOULTON 1987: 332 n. 21.

⁴⁷ Nažalost, izvorna i kraljevim pečatom ovjerena isprava o primanju vojvode Stjepana u ovaj viteški Red nije sačuvana, ali njezin sadržaj vjerno je prepisan u kancelarijske registre koji se danas nalaze u Arhivu aragonske krune u Barceloni. (18. veljače 1444), Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, *Cancillería*, reg. 2778, fol. 199rv. Tekst toga dokumenta objavio je još 1909. godine Lajos Thallóczy u knjizi o srpskim i bosanskim biografskim i genealoškim studijama na mađarskom jeziku, THALLÓCZY 1909: 411-412, a potom i pet godina kasnije u nešto pristupačnijem njemačkom izdanju, THALLÓCZY 1914: 357-359, ali on nije izazvao naročitu pažnju istraživača. Usp. ĆIRKOVIĆ 1968: 273; ĆIRKOVIĆ 1999: 83. Transkripcija teksta i fotografski snimci dokumenta priloženi su ovome radu. Zahvaljujem kolegi prof. dr. Hrvoju Gračaninu koji je posredovao u pribavljanju digitalnih fotografija isprave.

drugim danima koji su određeni statutima Reda.⁴⁸ To je inače jedina klauzula koja je izričito navedena u povelji, dok su ostale stavke poznate iz drugih rukopisa. One su podrazumijevale da će članovi ove udruge uoči i na blagdan Velike Gospe oblačiti bijelu odjeću i nositi simbole reda u javnosti te da će sudjelovati u večernjim molitvama. Tog dana su bili dužni za ljubav Božiju i Djevice Marije nahraniti i pet siromaha, a prihvaćanjem statuta su se obavezivali i da će devizu nositi do kraja života.⁴⁹ Za razliku od nekih drugih redova Zapadne Europe čiji su statuti ostali sačuvani, u šturim odredbama Reda stole i vaze veoma malo je pažnje posvećeno klasično shvaćenim viteškim aspektima i razlozima njegova postojanja, a obaveze članova su dosta neodređeno formulirane. Naglasak je očigledno postavljen na fundamentalno religiozni princip štovanja kulta Djevice Marije koji je naročito bio rasprostranjen i popularan u katoličkim zemljama tog vremena. Nije poznato je li vojvoda ustrajao u pridržavanju ovih propisa niti u kojoj mjeri su oni mogli odgovarati njegovu osobnom duhovnom uvjerenju, a također je teško utvrditi kako i na koji način su otvoreni religiozni aspekti Reda mogli biti prihvaćeni u jednom konfesionalno heterogenom društvu kakvo je tada bilo bosansko.

Povelja kralja Alfonsa također nalaže da se obilježja reda Stole i vaze dodijele i knezu Jurju, glasniku vojvode Stjepana, ukoliko se bude zavjetovao da će se pridržavati propisanih odredbi.⁵⁰ Po svemu sudeći riječ je o knezu Jurju Čemeroviću, jednom od najistaknutijih pojedinaca u diplomatskom koru Kosača koji je preko 30 godina služio hercega Stjepana i njegova sina hercega Vlatka.⁵¹ Iako se u izvorima spominje relativno često i u rasponu od više desetljeća,⁵² dokumenti ga s viteškom

⁴⁸ „[...] merito nos inducunt, ut amprisia nostra stole et jarre, quam in honorem beatissime gloriosissimeque semper virginis Marie diebus sabbatinis et aliis etiam diebus in capitulis ipsius amprisie contentis gestare solemus, et qua cupitis insigniri, vos decoremus, tenore igitur presentis gratis de certa nostra scientia et expresse vobis prefato illustri duci licentiam omnimodam concedimus ac plenum posse impartimur, quod de cetero ipsis diebus sabbatinis ac aliis diebus ad hoc statutis dictam stolam et jarram, qua vos nobilitamus sublimamusque deffere valeatis, prout alii milites et generose persone qui per nos sunt illa insigniti, solent deffere.“ Vidi Prilog.

⁴⁹ Kapitule Reda po različitim rukopisima objavili su: PADIGLIONE 1877: 25-29; TORRES FONTES 1980: 112-117; CORETH 1952: 56-57. Kapituli se reda pojavljuju i u povelji kojom je Alfonsov sin, napuljski kralj Ferdinand, 1476. godine u Red uveo Bernardina Frankapana Modruškog, o čemu vidi rad Luke Špoljarića u ovome zborniku, osobito Prilog 3.4 rada za tekst povelje.

⁵⁰ „Volumus tamen quod antequam ipsam stolam et jarram defferatis in posse spectabilis et magnifici viri comitis Georgii oratoris per vos ad nos missi, cui super hoc plenum posse comittimus serie cum presenti, iuramentum prestare teneamini de tenendo et inviolabiliter observando capitula ratione ipsius stole et jarre [...]“ Vidi Prilog.

⁵¹ TOŠIĆ 2002: 68-69, smatra da je ova osoba zapravo bila knez Juraj Stjepković, član sporedne grane plemena Kosača, koji se također isticao u diplomatskoj službi za svoje rođake te je u očuvanim dokumentima oslovljavan kao „ser“ i „nobilis vir“. Međutim, za razliku od Jurja Čemerovića, Juraj Stjepković nikada u dostupnim izvorima nije spomenut s viteškom titulom „miles“.

⁵² U literaturi se može naići na mišljenje da je Juraj Čemerović preminuo tek poslije 1. kolovoza 1491. godine, ATANASOVSKI 1979: 150; SMILJANIĆ 2015: 67. No potrebno je upozoriti na

titulom spominju iznimno i tek nakon završetka njegove misije u Napulju. Naime, opravdano se pretpostavlja da je upravo on bio onaj „ugledni i velikodušni vitez“ i „upravitelj dvora“ vojvode Stjepana Vukčića spomenut među njegovim predstavnicima koji su ljeta 1445. vodili pregovore s Mlečanima o sklapanju mira.⁵³ Pored viteškog, Juraj je nosio i kneževski naslov, i s obje ove titule spominje se prilikom obavljanja poslanstva u Veneciji 1451, u društvu Ivana Vardića i Pribislava Vukotića.⁵⁴ Kao vitez spomenut je i u rujnu 1458. kada je herceg Stjepan iz Blagaja uputio veliko poslanstvo milanskom vojvodi Francescu Sforzi kako bi ga pokušao angažirati u borbi protiv Turaka. U akreditivnom pismu kojeg su hercegovci poslanici tom prilikom predali vojvodi Francescu oslovljeni su kao vitezovi Juraj Ratković i Juraj Čemerović.⁵⁵ U sačuvanim izvorima Juraj se posljednji put spominje s viteškom titulom 1470, kada su herceg Vlatko i njegov brat, knez Stjepan, uputili svoju vlastelu i poklisare u Dubrovnik kako bi tamo preuzeli njihov dio obiteljskog naslijeđa. Tom prilikom Dubrovčani su novac i dragocjenosti hercegovim sinovima poslali „po počtenom’ vitezu, knezu Jurju Čemeroviću“ (26. srpnja 1470).⁵⁶

Pomalo je neobično da je u povelji kralja Alfonsa glede članstva u redu Stole i vaze izdvojen samo knez Juraj, posebno ako se uzme u obzir da je hercegovu poslanstvo bilo dvočlano i da je on svoje poruke u Napulj početkom 1444. uputio „per magnificos viros comitem Georgium et comitem Paulum nuncios et legatos ac assertos syndicos suos“.⁵⁷ Izvjesni „Nobilis vir Paulus“, hercegov legat, spomenut bez bilo kakvih drugih odrednica, boravio je i samostalno u Aragonu dvije godine kasnije.⁵⁸ To bi po svoj prilici mogao biti tadašnji knez, a kasniji vojvoda Pavao

---

okolnost da se u očuvanim sveskama Državnog arhiva u Dubrovniku iz posljednjeg desetljeća 15. stoljeća relativno često spominje izvjesni Juraj Čemerović koji nije identičan istoimenu poslaniku vojvode Stjepana Vukčića. Nesumnjivu potvrdu za to pronalazimo u dokumentu iz 1499. godine u kojem je ovaj Dubrovčanin oslovljen kao „[...] Georgium Punosseuich dictum Cemerouich patronum grippi [...]“ (25. veljače 1499), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Diversa Notariae* (dalje: *Div. Not.*), sv. 78, fol. 122.

⁵³ „[...] spectabilis et generosus miles dominus Georgius magister curie dicti magnifici domini Stefani ac sapiens vir Johannes ac egregius vir Vlatcho de Pochnaliza et Grupcho coemptor suus honorabiles oratores, syndici et procuratores prefati magnifici et potentis domini Stefani [...]“ (23. kolovoza 1445), LJUBIĆ 1890: 227; VALENTINI 1973: 114.

⁵⁴ „[...] spectabilibus viris comiti Geogio Zemorovich, comiti Johanni Vardich et comiti Bribisavo Vuchotich militibus, oratoribus magnifici comitis Stefani magni vayvode Bossine [...]“ (21. svibnja 1451), LJUBIĆ 1890: 380; VALENTINI 1975: 32-33.

⁵⁵ „Illustris, Excelse Princeps, domine, frater et amice nobis intime dilecte, post salutem ad vota etc. Ad Vestram Illustritatem mitimus spectabiles et generosos milites nobilem Vaivodam Georgium Ratchovich et comitem Georgium Cemerovich nobilem, nobis sincere dilectos [...]“ (25. rujna 1458), MACUSCEV 1882: 116.

⁵⁶ STOJANOVIĆ 1934: 190-191.

⁵⁷ THALLÓCZY 1914: 360.

⁵⁸ „Ex litteris magnificentie vestre magnam fidem habuimus iis sermonibus, quos nobilis vir Paulus legatus vester vestro nomine nobis rettulit [...]“ (16. listopada 1446), THALLOCY 1914: 370.

Marković koji se u izvorima počinje javljati upravo 40-ih godina 15. stoljeća i koji je tijekom karijere obnašao značajne diplomatske aktivnosti za potrebe Kosača. Njegovo ime zabilježeno je u različitim izvorima i kontekstima, najčešće s karakterističnim pratećim epitetima i pohvalama. U Dubrovniku je 1457. naveden kao „nobilis Bosnensis“,⁵⁹ a već dvije godine kasnije javlja se u dokumentima s titulom vojvode i viteza.⁶⁰

Na samom kraju povelje kojom je primljen u red Stole i vaze, vojvodi Stjepanu dana je i iznimna povlastica da bez ustezanja može ukrasiti i označiti rečenim znakovima pedeset plemenitih osoba ako prethodno prihvate odredbe Reda i prisegnu da će se držati propisanih odredbi.⁶¹ S obzirom da su nasljednici kralja Ferdinanda bili slobodni dijeliti obilježja Reda, velik broj pojedinaca počašćen je članstvom u ovom aragonskom viteškom društvu, pa je i sačuvan znatan broj pratećih dokumenata o primanju u red Stole i vaze koji se mogu usporediti s hercegovim primjerom. U tim poveljama članovima Reda često je ukazivana čast da insignije reda Stole i vaze mogu dodijeliti određenom broju osoba iz svoje uže okoline. Slična je čast 1453. bila ukazana i Hugu Podocatoru, glasniku ciparskog kralja koji je mogao deset osoba po svom izboru uvesti u Red.⁶² Također, Rudger od Scarhanberga, baron austrijskog herceštva („baroni ducatus Austrie“), mogao je svoje dostojanstvo proslijediti na još četiri osobe oba spola.⁶³ Aragonska kraljica Marija od Kastilje 1448. u Perpignanu primila je u Red Georga od Volkenendorfa,

⁵⁹ „Pauao Marcouich nobilis Bosnensis [...]“ (16. srpnja 1457), DAD, *Div. Not.*, sv. 61, fol. 175v.

⁶⁰ „Spectabilis miles dominus voyuoda Paulus Marcouich [...]“ (30. siječnja 1459), DAD, *Div. Not.*, sv. 62, fol. 57v.

⁶¹ „...per felicis recordacionis serenissimum dominum regem Ferdinandum genitorem nostrum colendissimum edita, et ad maioris gratie augmentum plenam facultatem vobis concedimus, quod libere et sine impedimento possitis quinquaginta generosas personas per vos eligendas decorare et insignire amprisia supradicta stole et iarre prestito tamen prius per eas in posse vestri iuramento de tenendo et observando capitula dicte amprisie ut est dictum.“ Vidi Prilog.

⁶² „Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum [...] viro magnifico, Ugoni Podocator, serenissimi regis Cipri oratori, militi, devoto nobisque dilecto, salutem et dilectionem. Quoniam, ut relatu habuimus vestro, nonnullae generose persone, apud regnum Cipri degentes, affectant amprisia nostra Stole et Jarre, quam in honorem gloriosissime virginis Marie, diebus sabatinis et aliis, juxta statua hujusmodi amprisie, gestare solemus, decorari et donari a nobis, sicuti quotidie complures nobiles milites et generosi decorantur et donatur; volentesque devocioni personarum ipsarum morem gerere, vobis, dicto magnifico Ugoni, qui jamdudum dicta amprisia Stole et Jarre a nobis decoratus non inmerito extitistis, presentium tenore licenciam concedimus et facultatem plenariam imperpetuum quod, vice, loco et nomine nostris, eandem ipsam amprisiam Stole et Jarre decem personis generosis, utriusque sexus, conferre et eas illa decorari et donari possitis et valeatis, exacto prius ab illis iuramento de tenendis et observandis statutis seu capitulis sub quibus ejusmodi amprisia fundata et ordinata est [...]“ (8. listopada 1453), MAS LATRIE 1855: 810.

⁶³ „Alfonsus etc. Nobili viro Rudigero de Scarhanberg baroni ducatus Austrie devoto nobis dilecto salutem et dilectionem. Quoniam ut relatu habuimus vestro nonnullae generose persone in partibus Alamanie degentes affectant amprisia nostra stole et jarre quam in honorem gloriosissime virginis Marie diebus sabatinis et aliis juxta statuta hujusmodi amprisie gestare solemus decorari

glasnika njemačkog kralja i budućega rimskog cara Fridrika III, te mu omogućila da istu čast dodijeli trima plemenitim ženama. To mu je pravo dvije godine kasnije proširio kralj Alfonso omogućivši mu da pet plemenitih žena počasti dostojanstvom reda Stole i vaze.⁶⁴ Nijemac Benedict Schifer († 1499), dobio je 1451. pravo da istim dostojanstvom okiti četiri osobe,⁶⁵ a Vaclav II. († ca. 1445), sin opavskog vojvode Přemeka († 1433), primljen je u Red uz povlasticu da u nj može uvesti pet plemića i pet plemkinja.⁶⁶

Iz navedenog je jasno da se broj osoba koje su posrednim putem mogle biti primljene u Red najčešće kretao između pet i deset, no postoji i nekoliko iznimnih slučajeva gdje je važnijim članovima dozvoljeno da članstvo u Redu dodijele većem broju pojedinaca. Na primjer, kralj Alfonso V. 1453. primio je u Red portugalsku princezu Ivanu, kćer kralja Alfonsa V. Portugalskog, s pravom da u Red primi još dvadeset plemenitih žena.⁶⁷ Dok je kralj Ivan II. (vl. 1458-1479), Alfonsov brat, 1466. češkom plemiću Lavu od Rožmitála i Blatne († 1486) podario znakove ovog Reda s privilegijom da ih može prenijeti na još 30 osoba.⁶⁸ Činjenica da je vojvoda Stjepan dobio mogućnost da insignijama reda Stole i vaze ukrasi čak 50 plemića svjedoči o značaju i ugledu koji je uživao kod aragonskog kralja. Iako ne postoje dokazi da je herceg to svoje pravo ikada iskoristio, opravdano je pretpostaviti da mu nije manjkalo mogućnosti da povjerljive i odane ljude počasti tako cijenjenim naslovom. Možda i relativno znatan broj pojedinaca s hercegovoga dvora koji se u

---

et donari [...] vobis dicto nobili Rudigero [...] quod vice loco et nomine nostris eandem ipsam amprisiam stole et jarre quator personis generosis utriusque sexus conferre“ (15. svibnja 1454), BOFARULL Y MASCARÓ 1851: 24.

⁶⁴ CORETH 1952: 58-59; MONUMENTA HENRICINA IX 1968: 333-334.; HYE 1993: 175.

⁶⁵ CORETH 1952: 60.

⁶⁶ ČAPSKÝ 2005: 194. Postoje indicije da je Přemek, otac Vaclava II, bio oženjen kćerju nekog od bosanskih kraljeva. Iscrpnije o tome: FILIPOVIĆ 2015: 159-173.

⁶⁷ „Nos, Alfonsus, etc. Actendentes jllustrissimam jnfantissam domjnam Joannam de Portugalia, sobrinam nostram carissimam, serenissimj principjs dominj Alfonsi, regis Portugalie, sobrinj nostrj carissimj sororem, ad amprisiam nostram stole, jarre ac griffi, quam diebus sabinjns et alijs, jn honorem Virginjs Glorjosissime Dej Genitricis Marie ... amprisiam nostram predictam stole et jarre, vna cum monilj ex iarris ipsis fabrefacto griffo aureo e monilj ipso deorsio pendente, diebus sabinjns et alijs, juxta capitula fundacionjs amprisje eiusmodi, deferre et gestare teneatur; tamen, ipsa jllustrissima jnfantissa solitum juramentum prestare de obseruandis capituljs prefatis, sicut ab alijs ipsa amprisia decoratis prestarj consuevit. Preterea, ad nostrum auditum peruento quod quedam muljeres nobiles et generose jn regno Portugalje degentes sepedicta amprisia pariter decorarj affectant, eidem jllustrissime jnfantisse, eodem tenore presentium, commictimus et facultatem plenariam jmpartiumur quod, vice et nomine nostro, eadem amprisia stole et jarre decorare possit vigintj muljeres nobiles et generosas vel jnfra et ab illis exigere simjle juramentum, quod per eam prestarj vt supra volumus, comjetentes super premissis eidem jllustrissime jnfantisse vices et voces nostras plenarie, per presentes.“ (16. studenog 1453) MONUMENTA HENRICINA XI 1970: 291-292.

⁶⁸ BAD'URA 1996: 85-86.

izvorima susreću s viteškom titulom govori tome u prilog. Jedan dio njih je sasvim sigurno insignije reda Stole i vaze primio direktno od kralja Alfonsa, poput već spominjanog Jurja Čemerovića, ili pak Pribislava Vukotića koji divizu aragonskog kralja navodi u svom testamentu,⁶⁹ ali su drugi mogli istu čast ponijeti i hercegovom voljom. Naime, očuvani izvori bilježe nekoliko vitezova u hercegovoj službi. Pored ranije navedenih Jurja Ratkovića (25. rujna 1458),⁷⁰ Ivana Vardića (21. svibnja 1451),⁷¹ i Pavla Markovića (30. siječnja 1459),⁷² tu su također bili izvjesni Vučićna i Radivoj Šiglica koje kralj Alfonso V. u svojoj drugoj povelji izdanoj hercegu 1454. naziva vitezovima,⁷³ zatim Hrebeljan Dabišić, kojeg aragonski kralj u kolovozu 1457. oslovljava karakterističnim viteškim naslovom „caualliere“,⁷⁴ te hercegov poslanik i trebinjski knez Vukašin Sanković koji se u dubrovačkom izvoru iz 1455. javlja kao „uzoriti vitez“. Svima im je zajedničko to što su bili diplomati i tijekom svoje službe posjećivali dvorove i vlade udaljenih zemalja gdje su mogli dobiti prestižna viteška zvanja i biti primljeni u viteške redove, no ne bi trebalo isključiti ni mogućnost da ih je tim titulama i ordenjem mogao obdariti njihov gospodar Stjepan Vukčić kako bi im kao svojim predstavnicima podigao ugled u komunikaciji sa stranim vladarima i velikašima.

Obilježja reda Stole i vaze

Čin inicijacije u članstvo reda Stole i vaze svakako je morao pratiti i određeni ceremonijal koji je podrazumijevao javnu dodjelu insignija i izricanje zakletve da će se vitez pridržavati odredbi statuta. Taj obred opisao je u svojoj pjesmi „Es fügt sich“ čuveni tirolski plemić, vitez i pjesnik Oswald od Wolkensteina († 1445), inače član ugarskog viteškog reda Zmaja koji je 1415. posjetio Perpignan kao dio pratnje kralja Žigmunda Luksemburškog. Tom prilikom aragonska kraljica Leonora probušila mu je uši brončanom iglom i ukrasila vrat ogrlicom

⁶⁹ THALLÓCZY 1914: 438.

⁷⁰ MACUSCEV 1882: 116.

⁷¹ LJUBIĆ 1890: 380; VALENTINI 1975: 32-33.

⁷² DAD, *Div. Not.*, sv. 62, fol. 57v.

⁷³ „[...] Pateat universis presentium seriem inspecturis seu visuris quod nos Alfonsus etc. cum magnifici milites comes Buchina et Radivoy Sicliza oratores nuncii et ambassiatores illustris Stephani ducis Sancte Save [...]“ (1. lipnja 1454), THALLÓCZY 1914: 394.

⁷⁴ „[...] Magnifici misser Herbelano Dabusich caualliere et Radiczo Grupcouich vestri oratori et fidelissimi [...]“ (3. kolovoza 1457), THALLÓCZY 1914: 414.

⁷⁵ „Jachxa Bla. de Chranicho sponte, libere et ex certa mea scientia, confessus fuit alias habuisse et recepissee unam coronellam nominatum vinaç de argento cum aliquibus perllis et certis lapillibus talibus et qualibus a spectabilem viro domino Vuchassino Sanchouich milite hoc nomine prefati domini Vucassini ut predictam coronellam siue vinaç hic Ragusii coaptari faceret [...]“ (5. prosinca 1455), DAD, *Div. Not.*, sv. 40, fol. 98.

Reda, koju je on zvao „liberei“, tj. livreja, uz riječi „non maipius disligaides“, što je predstavljalo zapovijed da se insignija ne bi smjela više skidati.⁷⁶ Oswald se vrlo vjerojatno držao te naredbe jer je sa znakovima reda Stole i vaze prikazan i na svom poznatom portretu s početka rukopisa sastavljenog 1432. koji se kao *Liederhandschrift B* danas čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Innsbrucku (Slika 1).⁷⁷

Slika 1. Portret Oswalda von Wolkensteina
(*Leiderhandschrift B*, 1432, Universitätsbibliothek Innsbruck)

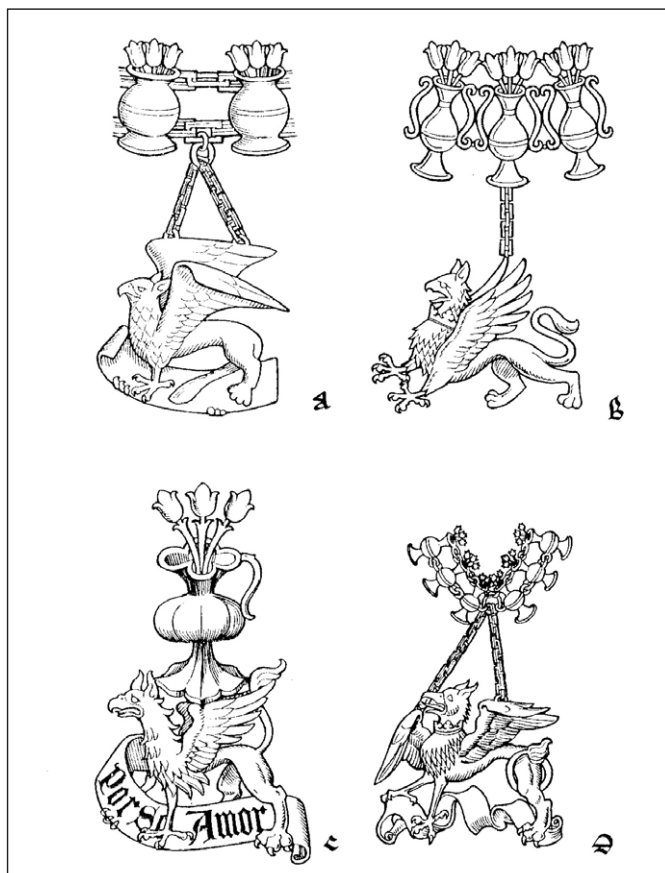
Prema ovom portretu i opisima iz statuta, kao i očuvanim likovnim prikazima na slikama, nadgrobnim pločama i drugim spomenicima, „diviza“ aragonskog Reda bila je široki okovratnik sačinjen od niza malih ćupova, krčaga ili vrčeva, u formi vaze s cvjetovima ljiljana, kakva se često postavljala pored Djevice na

⁷⁶ ROBERTSHAW 1987: 890-891; HYE 1993: 173-174.

⁷⁷ NEUHAUSER 1987: 23-25.

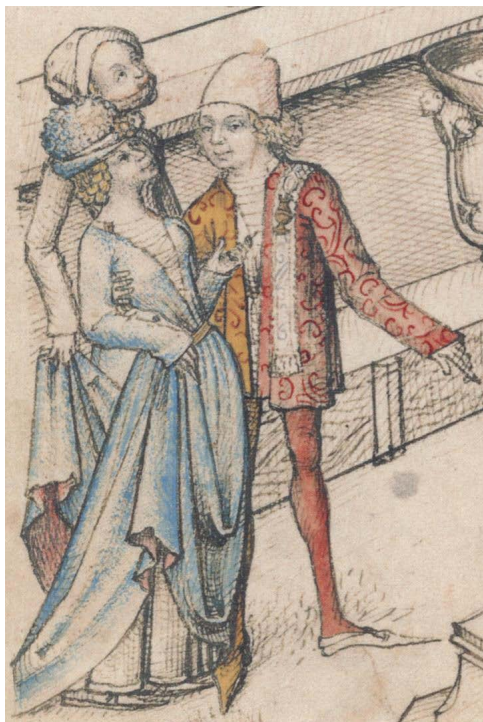
likovnim kompozicijama Blagovijesti. S ove neobične ogrlice visio je grifon u prolazu (*en passant*), koji je ponekad u svojim kandžama držao komad papira s riječima *Por so amor*, u prijevodu „za njezinu ljubav“. (Slika 2).

Slika 2. Varijacije amblema viteškog reda Stole i vaze (prema: DACRE BOULTON 1987)

Ogrlica se obično nosila tako što bi bila obješena na ramena pri čemu bi zlatni ili pozlaćeni medaljon dolazio jasno do izražaja na prsima. Pored okovratnika s privjeskom, članovi Reda imali su i „tri prsta široku“ bijelu vrpču, tj. stolu, odnosno lentu ili traku, koju su također nosili preko ramena kao znak pripadnosti tom udruženju. Ponekad je obilježje s vazom i ljiljanima kao značka bilo zakačeno upravo na tu bijelu stolu.⁷⁸ (Slika 3)

⁷⁸ GANZ 1905: 61-63; VAN DER PUT 1913: 287-291; CORETH 1952: 41; BOULTON 1987: 333, 335.

*Slika 3. Vitez reda Stole i vaze s insignijama
(ca. 1480, Hausbuch von Schloss Wolfegg, fol. 18v)*

Vaza ljiljana simbolizirala je posvećenost Ferdinanda od Antequere štovanju kulta Blažene Djevice Marije kao i njezinu čistoću u misteriji Blagovijesti,⁷⁹ a grifon, mitski kompozit lava i orla koji objedinjuje pozitivne osobine obje životinje, predstavljao je viteštvo, velikodušnost i borbu protiv nevjernika.⁸⁰ Ni bijela boja stole i drugih odjevnih predmeta nije bila odabrana slučajno – odražavala je čistoću Djevice Marije i težnju članova Reda za čednošću.⁸¹ I inače su statuti, odredbe i ikonografija ovog reda bili potpuno usredotočeni na marijansku pobožnost, što je stajalo sasvim u skladu s općom dinamikom tadašnje religioznosti u katoličkom svijetu.⁸²

O divizama i ogrlicama viteškoga reda Stole i vaze ostali su sačuvani brojni zapisi iz spiska rashoda napuljskog dvora kralja Alfonsa V. koji daju uvid u cijenu

⁷⁹ Usp. GRGIĆ 1979b.

⁸⁰ Kao hibridna životinja grifon je u simboličkom smislu također predstavljao i Kristovu dvojnju prirodu te njegovu nepobjedivu snagu. Usp. CHARBONNEAU-LASSAY 1991: 402-404.

⁸¹ CORETH 1952: 41; TORRES FONTES 1980: 102. Stola, uzak izvezen dio odjeće koji se nosi preko ramena, bila je znak svećeničkog dostojanstva. Predstavljala je odanost i vjernost Kristovu kraljevstvu te simbolizirala nadu u vječni život. GRGIĆ 1979a.

⁸² MUÑOZ GÓMEZ 2013: 381.

i vrijednost tih predmeta. Tako je zabilježeno da je 9. ožujka 1442. kralj platio 81 dukat zlataru Paolu iz Rima za zlato i srebro od kojeg je trebao izraditi predmete za kraljevu kapelu, ali i pet diviza viteškog reda Stole i vaze.⁸³ Drugom prilikom kralj Alfonso izdvojio je čak 1.500 dukata koje je dao svom dvorskom zlataru kako bi mu izradio četiri ogrlice sa znakovima ovoga Reda.⁸⁴ Ovako visoka cijena vjerojatno je odraz činjenice da su ogrlice bile namijenjene samom Alfonsu, njegovu sinu, i klevskom vojvodi koji je u svojstvu carskog poslanika tada boravio na napuljskom dvoru. O vrijednosti ogrlice Reda govori i podatak da je za nju 1451. kapuanskom zlataru Francescu d'Antignanu plaćeno 160 dukata.⁸⁵

Može se samo pretpostaviti da su poslanici vojvode Stjepana po povratku u Bosnu donijeli nakit namijenjen vojvodi i spomenut u povelji,⁸⁶ ali nije poznato je li tom prilikom vojvoda dobio neki prateći dokument u kojem su bili opisani postupci inicijacije zajedno sa statutima i detaljnijim informacijama o ustrojstvu reda Stole i vaze, a ne znamo ni je li dobio svih pedeset ogrlica s grifonom koje je mogao podijeliti svojim prijateljima, poznanicima i saveznicima, ili se za njihovu izradu trebao sam pobrinuti. U njegovu testamentu uistinu se spominju određeni „kolarini“, kao i „divize“,⁸⁷ što je još krajem 19. stoljeća primijetio Emilijan Lilek,⁸⁸ no on nije mogao rastumačiti što su te „divize“ zapravo bile.⁸⁹ Iako je bio vrlo blizu odgovora, te ocijenio da su one predstavljale „vijence“ kao znake kneževske vlasti, i usporedio ih sa grčkim pojmom *στέμματα* (*stémματα*), ipak nije uspio konačno

⁸³ „Si pagano ducati 81 all' orefice Paolo di Roma per oro ed argento e manifattura di due candelabri, di due ampolline per lavare le mani; gli uni e le altre per la Capella di re Alfonso, e di 5 giarre della impresa della Stola, che indossa lo stesso sovrano“ (9. ožujka 1442), MINIERI RICCIO 1881: 31.

⁸⁴ „In questo stesso giorno fa pagare ducati 1500 al suo orefice, maestro Gudio d'Antonio pel prezzo di 4 collari di oro dell' ordine della Giarra, uno per lui, uno per D. Ferrante suo figliuolo, uno pel duca Cleves ambasciadore dell' imperadore, e 4 per farne altri doni“ (28. travnja 1451), MINIERI RICCIO 1881: 412.

⁸⁵ „Fa pagare ducati 160 all' orefice Francesco d'Antignano di Capua pel prezzo di un collare d'oro colle giarrette“ (14. prosinca 1451), MINIERI RICCIO 1881: 414. MINIERI RICCIO 1877: 873-877.

⁸⁶ Npr. Alfonsovi poslanici su donijeli insignije burgundskom vojvodi Filipu Dobrom. Jedan od njih, vitez Francesco Danio, prethodno je bio na proputovanju kroz Dalmaciju, Slavoniju i Ugarsku. MARINESCU 1956: 405-406; BOULTON 1987: 335; MARINESCU 1994: 109, 143, 238; DÜNNEBEIL 2002: 102-103.

⁸⁷ „[...] k tomu četiri kolarini koi su s kamenëm Stěpanu [...] k tomu četiri divize Stěpanu [...]“, STOJANOVIĆ 1934: 88. U suvremenoj latinskoj verziji oporuke stoji: „Item collarinos quator qui sunt cum lapidibus pretiosis dimitto dicto Stephano ... Item Stephano quator divisias.“ DAD, *Testamenta Notariae* (dalje: *Test. Not.*), sv. 19, fol. 163r.

⁸⁸ LILEK 1889: 23.

⁸⁹ U domaćim izvorima postoji nekoliko spomena „diviza“, odnosno insignija i oznaka sličnih onima koje su prethodno opisane. Naime, divize hercega Hrvoja spominju se u jednom izvoru iz ožujka 1406. STOJANOVIĆ 1929: 466.

riješiti ovo pitanje.⁹⁰ Bojana Radojković je u „divizama“ vidjela dvobojne odjevne predmete (tal. *veste alla divisa*), posebno raširene među plemstvom razvijenoga srednjeg vijeka.⁹¹ Međutim, pošto se u hercegovoj oporuci te divize i ogrlice javljaju uz druge dragocjenosti, poput sudova, pojaseva i prstenja,⁹² više je nego izvjesno da one stoje u uskoj vezi s amblemima i insignijama viteških redova. Naime, „divize“ se upravo u tom smislu spominju u izvornim dokumentima koji opisuju viteške ambleme i znakove,⁹³ a među divizama spomenutima u hercegovom testamentu vjerojatno su bili i ukrasi koje mu je poslao kralj Alfonso s namjerom da ih ističe i javno nosi subotama i drugim propisanim danima.⁹⁴

Zaključak

Kako bi se ilustrirao povijesni značaj reda Stole i vaze, čiji su članovi bili i bosanski vitezovi, dovoljno je navesti podatak da su njegove starješine također bili unuk kralja Alfonsa, Ferdinand II. (vl. 1479-1516) i njegova supruga Izabela (vl. 1474-1504), katolički vladari ujedinjene Španjolske za čijeg vremena je ovaj Red bio jedina viteška organizacija kraljevstva. Njihov unuk Karlo V. (vl. 1516-1556) bio je car Svetoga Rimskog Carstva, vladar najveće države u prvoj polovici 16. stoljeća, a kao kralj Aragona također je obavljao dužnost poglavara reda Stole i vaze. Međutim, za vrijeme njegove vladavine Red je postupno gubio na značaju i konačno ga je smijenio izvorno burgundski red Zlatnog runa koji je postao primarni red Habsburške dinastije, a time i glavni red u Carstvu.

Osim što su njegovali određena pravila ponašanja, monarhijski su viteški redovi bili važan segment dvorskog života u kasnom srednjem vijeku. Teško je konkretno izmjeriti korist koju su mogli imati pojedinci primljeni u neku od tih udruga, jer se tu prije svega radilo o prestižu i znaku koji se mogao javno pokazivati, što je bilo veoma važno ako se uzme u obzir činjenica da su srednjovjekovni plemići mnogo pozornosti posvećivali počastima koju je jedno takvo odlikovanje nosilo. Vladar bi se prema vitezu primljenom u njegov red odnosio ne kao prema podaniku, nego kao prema sebi ravnom, nazivajući ga obično kolegom ili bratom, pa je ta mogućnost da se smatraju ravnopravnim s ljudima tako visokog ranga kakvi su bili kraljevi ili carevi bila izrazito značajna. Zbog ovoga su osnivači i

---

⁹⁰ LILEK 1889: 23 n. 5.

⁹¹ RADOJKOVIĆ 1969: 51-52.

⁹² „k tomu od sudov' i od pasov' i od divizaa i od pr'stenov' i kolarinov' [...]“ STOJANOVIĆ 1934: 88. U suvremenoj latinskoj verziji oporuke stoji: „Item de vasis et cingulis et divisiis et anulis et collarinis“, DAD, *Test. Not.*, sv. 19, fol. 163r.

⁹³ Usp. BOULTON 1987: 63, 246, 349.

⁹⁴ Bojana Radojković pogrešno je smatrala da je sve ove predmete za hercega Stjepana izradio flamanski draguljar i zlatar Rambold Vachter iz Brugesa. Usp. RADOJKOVIĆ 1995: 72-73.

pokrovitelji viteških udruženja nastojali ograničiti članstvo svojih redova, no kada su shvatili njihovu višestruku vrijednost za promoviranje konkretnih ideoloških ciljeva i programa, ili za širenje političkog utjecaja i diplomatske mreže, počeli su u redove primati veći broj pojedinaca iz udaljenih krajeva. Tako su i vitezovi srednjovjekovne Bosne došli u priliku da se okite znakovima vodećih i uglednih viteških redova toga vremena.

Do 15. stoljeća viteški su redovi postali važan mehanizam za kulturnu, duhovnu i umjetničku razmjenu, pa je prisustvo njihovih članova u srednjovjekovnoj bosanskoj državi svakako doprinijelo jačanju veza između visokih društvenih slojeva Bosne i drugih dijelova Europe. Od svih navedenih primjera, najznačajniji bio je aragonski viteški red *Stole i vaze* u koji je primljen vojvoda Stjepan Vukčić, s iznimnom mogućnošću da u članstvo istog Reda uvede još pedeset plemenitih osoba. Bez obzira na to što djelovanje jedne takve elitne udruge nije zabilježeno u srednjovjekovnoj Bosni, ipak se može zaključiti da su europski redovi odigrali važnu ulogu u širenju, jačanju i afirmaciji viteških ideala i principa među plemićima Bosanskoga kraljevstva.

Prilog

18. veljače 1444, Castelnuovo (Napulj)

*Alfonso, kralj Aragona, daruje Stjepanu, vojvodi od Bosne, znakove
reda Stole i vaze zajedno s pratećim privilegijama*

Pro duce Bossine licentia stole et iarre

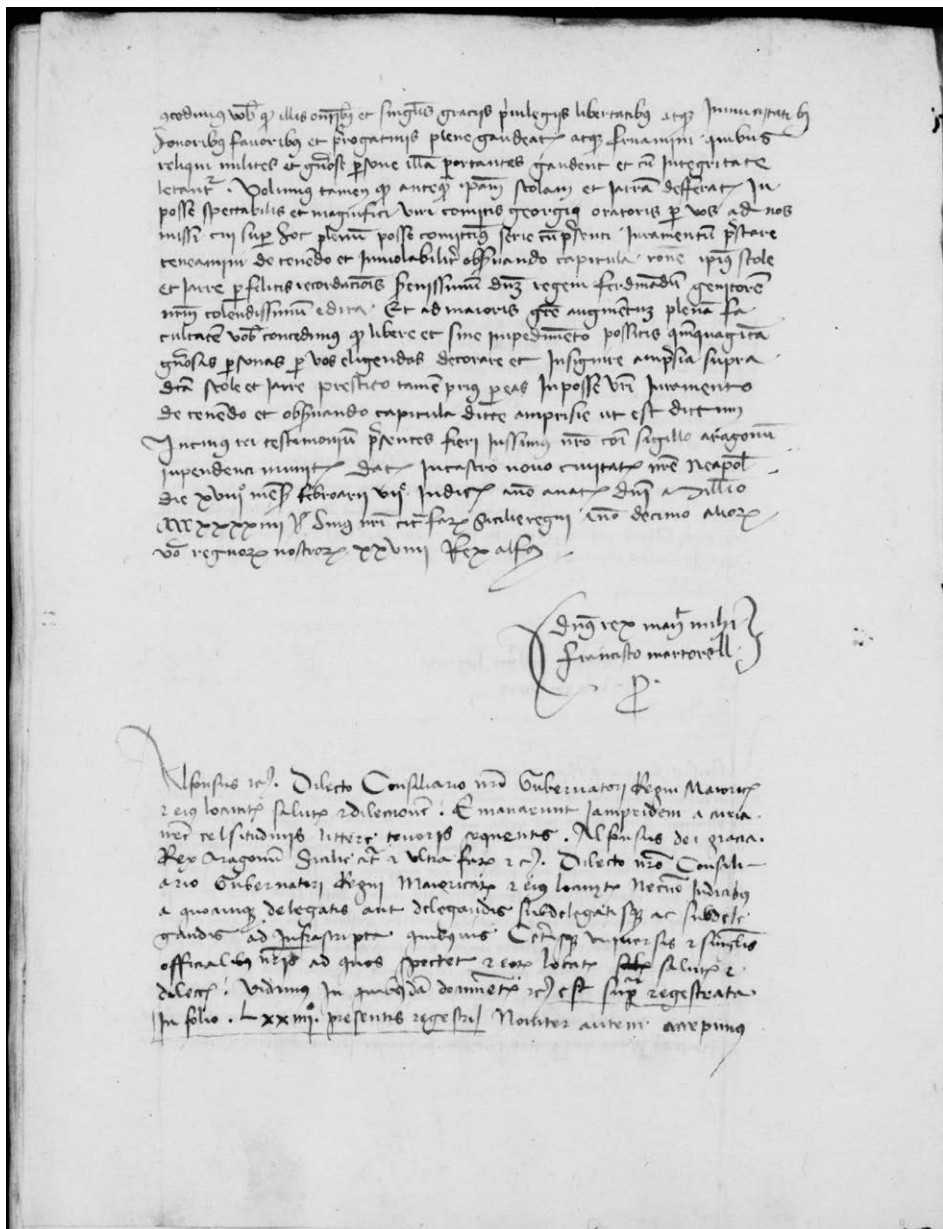
Alfonsus dei gratia Rex Aragonum etc. Illustri et magnifico viro Sthefano duci Bossine amico nostro carissimo gratiam nostram et bonam voluntatem. Singulares virtutes ac prestantes dotes insigniaque gesta memoratu digna vestri prefati illustris ducis, de quibus non solum apud Maiestatis nostre conspectum, sed etiam per totum fere universum orbem comendabile testimonium perhibetur, merito nos inducunt, ut amprisia nostra stole et iarre, quam in honorem beatissime gloriosissimeque semper virginis Marie diebus sabbatinis et aliis etiam diebus in capitulis ipsius amprisie contentis gestare solemus, et qua cupitis insigniri, vos decoremus, tenore igitur presentis gratis de certa nostra scientia et expresse vobis prefato illustri duci licentiam omnimodam concedimus ac plenum posse impartimur, quod de cetero ipsis diebus sabbatinis ac aliis diebus ad hoc statutis dictam stolam et iarram, qua vos nobilitamus sublimamusque deffere valeatis, prout alii milites et generose persone qui per nos sunt illa insigniti, solent deffere. Cuius rei gratia concedimus vobis, quod illis omnibus et singulis gratiis priveligiis libertatibus atque immunitatibus honoribus favoribus et prerogativis plene gaudeatis atque fruamini, quibus reliqui milites et generose persone illam portantes gaudent et cum integritate letantur. Volumus tamen quod antequam ipsam stolam et iarram defferatis in posse spectabilis et magnifici viri comitis Georgii oratoris per vos ad nos missi, cui super hoc plenum posse comittimus serie cum presenti, iuramentum prestare teneamini de tenendo et inviolabiliter observando capitula ratione ipsius stole et iarre per felicis recordacionis serenissimum dominum regem Ferdinandum genitorem nostrum colendissimum edita, et ad maioris gratie augmentum plenam facultatem vobis concedimus, quod libere et sine impedimento possitis quinquaginta generosas personas per vos eligendas decorare et insignire amprisia supradicta stole et iarre prestito tamen prius per eas in posse vestri iuramento de tenendo et observando capitula dicte amprisie ut est dictum. In cuius rei testimonium presentes fieri iussimus nostro communi sigillo Aragonum inpendenti munitas. Datum in castro novo civitatis nostre Neapolis die XVIII° mensis Februarii VIIe indictionis anno a nativitate domini MCCCCXXXIII huius nostri citra Farum Sicilie regni anno decimo, aliorum vero regnorum nostrorum XXVIII Rex Alfonsus.

Dominus rex mandavit mihi
Francisco Martorell

Slika 4b. Povelja o primanju vojvode Stjepana Vukčića u red Stole i vaze (Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, Cancilleria, reg. 2778, fol. 199v)

Bibliografija

Arhivski izvori

Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, *Cancillería*, reg. 2778.

Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku,

Diversa Notariae, sv. 40, 61, 62, 78;

Testamenta Notariae, sv. 19.

Tiskani izvori

BOFARULL Y MASCARÓ, Prospero de. 1851. *Collección de documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragon, t. VII*. Barcelona: En el Establecimiento litográfico y tipográfico de D. José Eusebio Monfort.

DÜNNEBEIL, Sonja. 2002. *Die Protokollbücher des Ordens vom Goldenen Vlies. Bd. 1. Herzog Philipp der Gute 1430-1467*. Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag.

LJUBIĆ, Šime. 1890. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike, knj. IX (od godine 1423. do 1452)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

MACUSCEV, Vicentio. 1882. *Monumenta historica Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum, vol. II*. Belgradi: Typographia Regni Serbiae.

MIKLOSICH, Franz. 1858. *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*. Viennae: Apud Guilelmum Braumüller.

MONUMENTA HENRICINA IX. 1968. Coimbra: Comissão Executiva das Comemorações do Quinto Centenário da Morte do Infante D. Henrique.

MONUMENTA HENRICINA XI. 1970. Coimbra: Comissão Executiva das Comemorações do Quinto Centenário da Morte do Infante D. Henrique.

PADIGLIONE, Carlo. 1877. *I capitoli dell'ordine equestre Della Giarra dei Gigli della S. Vergine e della Stola, trovati nella biblioteca Brancacciana di Napoli*. Napoli: Francesco Giannini.

STOJANOVIĆ, Ljubomir. 1929. *Stare srpske povelje i pisma. Knj. I. Dubrovnik i susedi njegovi. Prvi deo*. Beograd/Sr. Karlovci: Srpska kraljevska akademija.

STOJANOVIĆ, Ljubomir. 1934. *Stare srpske povelje i pisma. Knj. I. Dubrovnik i susedi njegovi. Drugi deo*. Beograd/Sr. Karlovci: Srpska kraljevska akademija.

VALENTINI, Josephus. 1973. *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV, pars III, tomus XIX*. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik Verlag.

VALENTINI, Josephus. 1975. *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV, pars III, tomus XXI*. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik Verlag.

Literatura

- ALOISIO, Mark. 2017. Alfonso V and the anti-Turkish crusade. U *The Crusade in the Fifteenth Century. Converging and competing cultures*, ur. Norman Housley, 64-74. London – New York: Routledge.
- ANDERLE, Ádám. 1995. Alfonso V, el Magnánimo and the Hungarian Throne. *Mediterrán tanulmányok* 6: 17-28.
- ANĐELIĆ, Pavao. 1973. *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- ANTOCHE, Emanuel Constantin. 1999. Une croisade au Bas-Danube au XVe siècle: „La longue campagne“ (septembre 1443. – janvier 1444). *Cahiers du Centre d'études d'histoire de la défense* 9: 93-119.
- ANTONOVIC, Miloš. 1992. Despot Stefan Lazarević i Zmajev red. *Istorijski glasnik* 1-2: 15-23.
- ATANASOVSKI, Veljan. 1979. *Pad Hercegovine*. Beograd: Narodna knjiga/Istorijski institut u Beogradu.
- BAD'URA, Bohumil. 1996. Styky mezi Českým královstvím a Španělskem ve středověku. *Táborský archiv* 7: 5-88.
- BÁRÁNY, Attila. 2013. A fejedelmi lovagrendek hatása a Magyar bárói társadalomban a 15. században. U *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok*, ur. Klára Papp i Levente Püski, 11-36. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.
- BARANYAI, Béla. 1926. Zsigmond király úgynevezett Sárkányrendje. *Századok* 59-60: 561-591, 681-719.
- BROCATO, Linde. 2012. Leveraging the Symbolic in the Fifteenth Century: The Writings, Library and Court of Carlos de Viana. *La coronica: A Journal of Medieval Hispanic Languages, Literatures, and Cultures* 40/2: 51-92.
- CERONE, Francesco. 1902. La politica orientale di Alfonso d'Aragona. *Archivio Storico per le Province Napoletane* 27: 3-93, 380-456, 555-634, 774-852.
- CERONE, Francesco. 1903. La politica orientale di Alfonso d'Aragona. *Archivio Storico per le Province Napoletane* 28: 154-212.
- CHARBONNEAU-LASSAY, Louis. 1991. *The Bestiary of Christ*. New York: Parabola Books.
- COLLINS, Hugh E. L. 2000. *The Order of the Garter 1348-1461. Chivalry and Politics in Late Medieval England*. Oxford: Oxford University Press.
- CONTAMINE, Philippe. 2006. The European Nobility. U *The New Cambridge Medieval History*, sv. 7, ur. Christopher Allmand, 89-105. Cambridge: Cambridge University Press.
- CORETH, Anna. 1952. Der „Orden von der Stola und den Kannkeln und dem Greifen,, (Aragonesischer Kannenorden). *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 5: 34-62.
- ČAPSKÝ, Martin. 2005. *Vévoda Přemek Opavský (1366-1433). Ve službách posledních Lucemburků*. Opava: Matice moravská/Slezská univerzita v Opavě.

- ĆIRKOVIĆ, Sima. 1964. *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- ĆIRKOVIĆ, Sima. 1968. Počteni vitez Pribislav Vukotić. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 10/1: 259-276.
- ĆIRKOVIĆ, Sima. 1973. Odjeci rittersko-dvorjanske kulture u Bosni krajem srednjeg veka. U *Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“*, ur. Fikret Ibrahimpašić, 33-40. Zenica: Muzej grada Zenice.
- ĆIRKOVIĆ, Sima. 1999. Vitez. U *Leksikon srpskog srednjeg veka*, ur. Sima Ćirković i Rade Mihaljčić, 83-84. Beograd: Knowledge.
- ĆOŠKOVIĆ, Pejo. 1988. *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443-1446*. Banjaluka: Institut za istoriju u Banjaluci.
- DACRE BOULTON, D'Arcy Johnathan. 1987. *The Knights of the Crown. The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325-1520*. Woodbridge: The Boydell Press.
- DE RIQUER, Martin. 1965. *Vida caballeresca en la España del siglo XV*. Madrid: Real Academia Española.
- DE VICO, Francisco. 2004. *Historia general de la Isla y Reyno de Sardeña. Quinta parte*. Cagliari: Centro di studi filologici Sardi.
- DOBRONIĆ, Lelja. 1984a. *Viteški redovi Templari i Ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- DOBRONIĆ, Lelja. 1984b. Posjedi i sjedišta Templara, Ivanovaca i Sepulkralaca u Hrvatskoj. *Rad JAZU* 406: 1-147.
- ENGEL, Pál. 2001. The Estates of the Hospitallers in Hungary at the end of the Middle Ages. U *The Crusades and the Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*, ur. Zsolt Hunyadi i József Laszlovsky, 291-302. Budapest: CEU Press.
- ENGEL, Pál. 2002. Posjedi Ivanovaca u Ugarskoj potkraj srednjega vijeka. *Scrinia Slavonica* 2: 470-485.
- FILIPOVIĆ, Emir O. 2009. *Viteštvo u srednjovjekovnoj Bosni*. Magistarski rad. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
- FILIPOVIĆ, Emir O. 2010. Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika. U *Spomenica akademika Marka Šunjića (1927-1998)*, ur. Dubravko Lovrenović, 285-306. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- FILIPOVIĆ, Emir O. 2015. Kćerka i unuk bosanskog vladara? Prilog prosopografiji i heraldici Kotromanića. U *Žene u srednjovjekovnoj Bosni*, ur. Emir O. Filipović, 159-173. Sarajevo: Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije – Stanak.
- FILIPOVIĆ, Emir O. 2019. *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386-1463)*. Sarajevo: Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu.
- GANZ, Paul. 1905. Die Abzeichen der Ritterorden. *Schweizerisches Archiv für Heraldik* 19: 28-37, 52-67, 134-140.
- GRAUS, Igor. 1996. Drači rád Žigmunda Luxemburského a jeho symbolika, *Slovenská archivistika* 31/2: 86-106.

- GRAUS, Igor. 2006. Rád draka a jeho insígnie. *Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu múzejníctvo a archívništvo* 10/4: 3-25.
- GRGIĆ, Marijan. 1979a. „štola“. U *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, 561. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti.
- GRGIĆ, Marijan. 1979b. „vaza“. U *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, 581. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber/Kršćanska sadašnjost/Institut za povijest umjetnosti.
- HÄBLER, Konrad. 1899. *Das Wallfahrtsbuch des Hermannus Künig von Vach und die Pilgerreisen der Deutschen nach Santiago de Compostela*. Strassburg: J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mündel).
- HUIZINGA, Johan. 1964. *Jesen srednjeg vijeka*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- HYE, Franz-Heinz von. 1993. Testimonios sobre órdenes de caballería españolas en Austria y estados vecinos (Bohemia, Alemania, Suiza y Hungría). *En la España Medieval* 16: 169-187.
- KEEN, Maurice. 1984. *Chivalry*. New Haven – London: Yale University Press.
- KEEN, Maurice. 2000. Chivalry and the Aristocracy. U *The New Cambridge Medieval History*, vol. 6, ur. Michael Jones, 209-221. Cambridge: Cambridge University Press.
- KRUSE, Holger, Werner PARAVICINI, Andreas RANFT. 1991. *Ritterorden und Adelsgesellschaften im spätmittelalterlichen Deutschland. Ein systematisches Verzeichnis*. Frankfurt: Peter Lang.
- KURTOVIĆ, Esad. 2009. *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- LILEK, Emilijan. 1889. Riznica porodice 'Hranići' (nadimak Kosača). *Glasnik Zemaljskog muzeja* 2: 1-25.
- LŐVEI, Pál. 2006. Hoforden im Mittelalter, Unter Besonderer Berücksichtigung des Drachenordens. U *Sigismundus Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387-1437 (Ausstellungskatalog)*, ur. Imre Takács, 251-263. Budapest/Luxemburg: Philipp von Zabern.
- LOVRENOVIĆ, Dubravko. 2000. Vitez, herceg i pataren (Ideološki stereotipi i životna stvarnost). U *Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću*, ur. Marko Karamatić, 21-59. Sarajevo/Fojnica: Franjevačka teologija, Sarajevo/Franjevački samostan, Fojnica.
- MACKAY, Angus. 1987. Don Fernando de Antequera y la Virgen Santa María. U *Home-naje al profesor Juan Torres Fontes*, sv. 2, 949-957. Murcia: Universidad de Murcia.
- MACKAY, Angus. 1998. Ferdinand of Antequera and the Virgin Mary. U *Love, Religion and Politics in Fifteenth Century Spain*, Ian Macpherson and Angus MacKay, 132-139. Leiden/Boston/Köln: Brill.
- MARGOLIS, Oren. 2016. *The Politics of Culture in Quattrocento Europe. René of Anjou in Italy*. Oxford: Oxford University Press.
- MARINESCU, Constantin. 1935. Le pape Calixte III (1455-1458), Alfonse V d' Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs. *Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique* 19: 77-97.

- MARINESCU, Constantin. 1956. Documents espagnols inédits concernant la fondation de l'Ordre de la Toison d'Or. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 100/3: 401-417.
- MARINESCU, Constantin, 1994. *La politique orientale d'Alfonse V d'Aragon, roi de Naples*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MAS LATRIE, Louis de. 1855. *Histoire de l'île de Chypre sous le regne des princes de la maison de Lusignan*, sv. 3. Pariz: A L'imprimerie Impériale.
- MINIERI RICCIO, Camillo. 1877. Rassegna bibliografica. *Archivio Storico per le Province Napoletane* 2: 869-877.
- MINIERI RICCIO, Camillo. 1881. Alcuni fatti di Alfonso I. di Aragona Dal 15 Aprile 1437 al 31 di Maggio 1458. *Archivio Storico per le Province Napoletane* 6: 1-36, 231-258, 411-461.
- MOLINA FIGUERAS, Joan. 2011. Contra Turcos. Alfonso d'Aragona e la retorica visiva della crociata. U *La battaglia nel Rinascimento meridionale: moduli narrativi tra parole e immagini*, ur. Giancarlo Abbamonte, Joana Barreto, Teresa D'Urso, Alessandra Perricoli Saggese i Francesco Senatore, 97-110. Roma: Viella.
- MORALES ROCA, Francisco. 2001. La orden de la Azucena, llamada de la estola, de las jarras y del grifo. *Hidalguia. La revista de genealogia, nobleza y armas* 49/286-287: 441-448.
- MUÑOZ GÓMEZ, Victor. 2013. De Medina del Campo a Zaragoza: un periplo por las devociones „políticas“ de un príncipe castellano bajomedieval (el infante Fernando de Antequera, 1380-1416). *eHumanista: Journal of Iberian Studies* 24: 375-395.
- NEUHAUSER, Walter. 1987. *Oswald von Wolkenstein, Leiderhandschrift B (Universitätsbibliothek Innsbruck, ohne Signatur)*. München: Edition Helga Lengenfelder.
- NICKEL, Helmut. 1995. The Seven Shields of Behaim: New Evidence. *Metropolitan Museum Journal* 30: 29-51.
- PARAVICINI, Werner. 1993. Rois et princes chevaliers (Allemagne, XIIe - XVIe siècles). U *Les princes et le pouvoir au Moyen Âge*, 9-34. Pariz: Éditions de la Sorbonne.
- PECO, Almir. 2020. The 1444 Treaty between King Alfonso V of Aragon and Grand Duke Stjepan Vukčić. *Journal of the Faculty of Philosophy in Sarajevo (History, History of Art, Archeology)* 7/2: 73-94.
- POPOVIĆ, Mihailo. 2009. Der Drachenorden Sigismunds von Luxemburg und der serbische Despot Stefan Lazarević. U *Church Union and Crusading in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, ur. Christian Gastgeber, Ioan-Aurel Pop, Oliver Jens Schmitt i Alexandru Simon, 70-78. Cluj-Napoca: Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies.
- POPOVIĆ, Mihailo. 2010. The Order of the Dragon and the Serbian despot Stefan Lazarević. U *Emperor Sigismund and the Orthodox World*, ur. Ekaterini Mitsiou, Mihailo Popović, Johannes Preiser-Kapeller i Alexandru Simon, 103-106. Beč: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- PREMOVIĆ, Marijan. 2019. The Eastern Policy of Alfonso V the Magnanimous (of Aragon), Seen in the Light of his Political Relations with the Bosnian Duke-Herzog Stjepan Vukčić Kosača. *Parergon* 36/1: 81-105.

- RADOJKOVIĆ, Bojana. 1969. *Nakit kod Srba od XII do kraja XVIII veka*. Beograd: Muzej primenjene umetnosti.
- RADOJKOVIĆ, Bojana. 1995. Materijalna kultura bosanske vlastele. *Zbornik za istoriju BiH* 1: 67-83.
- ROBERTSHAW, Alan. 1987. Chivalry, Love, and Self-Advertisement in Oswald von Wolkenstein's „Es fügt sich“. *The Modern Language Review* 82/4: 887-896.
- RYDER, Alan. 1976. *The Kingdom of Naples under Alfonso the Magnanimous*. Oxford: Clarendon Press.
- RYDER, Alan. 1990. *Alfonso the Magnanimous. King of Aragon, Naples and Sicily, 1396-1458*. Oxford: Clarendon Press.
- SALICRÚ I LLUCH, Roser. 2004. Caballeros cristianos en el Occidente europeo e islámico. U „*Das kommt mir spanisch vor*“. *Eigenes und Fremdes in den deutsch-spanischen Beziehungen des späten Mittelalters*, ur. Klaus Herbers i Nikolas Jaspert, 217-289. Münster: Lit Verlag.
- SALICRÚ I LLUCH, Roser. 2007. Galícia i Granada: Pelegrinatge i exercici de cavalleria en terres ibèriques i musulmanes occidentals a la baixa edat mitjana. U *El Camí de Sant Jaume i Catalunya. Actes del congrés internacional celebrat a Barcelona, Cervera i Lleida, els dies 16, 17 i 18 d'octubre de 2003*, 163-177. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SIJARIĆ, Mirsad. 2006. Nadgrobne ploče tri bosanska kralja. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 23: 229-256.
- SMILJANIĆ, Arandjel. 2015. Počteni vitez Đurađ Čemerović. *Viteška kultura* 4: 59-70.
- SPREMIĆ, Momčilo. 1971. *Dubrovnik i Aragonci 1442-1495*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije.
- SPREMIĆ, Momčilo. 1974. Vazali kralja Alfonsa Aragonskog. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 12/1: 455-469.
- SPREMIĆ, Momčilo. 1985. Despot Đurađ Branković i kralj Alfons Aragonski. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 14/1: 127-142.
- ŠIŠIĆ, Ferdo. 1902. *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416)*. Zagreb: Matica hrvatska.
- TADEO VILLANUEVA, Lorenzo. 1919. La orden española de caballería de la Jarra. *Boletín de la Real Academia de la Historia* 75: 68-77.
- THALLÓCZY, Lajos. 1909. *Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok*. Budapest: Franklin-Társulat.
- THALLÓCZY, Lajos. 1914. *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*. München/Leipzig: Duncker & Humblot.
- TORRES FONTES, Juan. 1980. Don Fernando de Antequera y la romántica caballeresca. *Miscelánea Medieval Murciana* 5:83-120.
- TOŠIĆ, Đuro. 2002. Sporedna grana plemena Kosača. *Zbornik za istoriju BiH* 3: 61-77.
- TRÉLAT, Philippe. 2019. L'ordre de l'Épée à Chypre. Mémoire de la croisade et instrument du pouvoir des Lusignan (XIVe-XVe siècles). *Publication du Centre Européen d'études Bourguignonnes (XIVe-XVIe s.)* 59: 317-335.

- VALE, Malcolm. 1981. *War and Chivalry. Warfare and Aristocratic Culture in England, France and Burgundy at the End of the Middle Ages*. London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.
- VALERO MOLINA, Joan. 2014. Fast i creació artística a l'entorn de Ferran d'Antequerra. *Lambard. Estudis d'art medieval* 26: 233-284.
- VAN DER PUT, Albert. 1913. A Knight of the „Jarra“ and a Dame of the „Pilar“. *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 23(125): 287-291.
- VARGA, Livia, Pál LÖVEI. 1992. Funerary Art in Medieval Hungary. *Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae* 35: 115-167.
- VENDRELL DE MILLÁS, Francisca. 1971. Caballeros centroeuropeos en la corte Aragonesa. *Magyar Történelmi Szemle* 2: 217-242.
- VOJE, Ignacij. 1984. Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k Sv. Jakobu. *Zgodovinski časopis* 38: 225-230.
- WILIAMOWSKI, Maciej. 2015. Polscy rycerze w Hiszpanii w latach 1379-1439. U: *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*, ur. Grażyna Rutkowska i Antoni Gąsiorowski, 502-548. Warszawa/Poznań: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.
- ZEČEVIĆ, Nada. 2019. Notevole larghezza, notizie così gravi e gelose and un uomo che amava spacciarsi: Human Resources of Diplomatic Exchange of King Alfonso V of Aragon in the Balkans (1442-1458). *Hungarian Historical Review* 8/2: 411-433.
- ŽIVKOVIĆ, Pavo. 1981. *Tvrško II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*. Sarajevo: Institut za istoriju.

On the Chivalric Order of the Stole and the Jar in Medieval Bosnia

The admittance of individuals into a chivalric order was an important tool of late medieval diplomacy which contributed significantly to the reinforcement of political and cultural ties between the order's leader and admitted member and between their respective social circles. Therefore, this paper analyses the presence of such chivalric orders in medieval Bosnia, with special emphasis placed on the Aragonese Order of the Stole and Jar through the prism of an alliance concluded between King Alfonso V of Aragon (r. 1416-1458) and Stjepan Vukčić (r. 1435-1466), the Grand Duke of Bosnia who later became the Duke of St. Sava. The most of the individuals admitted to this Order were diplomats who visited Alfonso's court in Naples. However, the privileges granted to Duke Stjepan Vukčić in 1444 constitute an exceptional case. According to a preserved document, he was granted the right to accept fifty new members and provide them with the insignia of the Order. The paper further contains an analysis and transcription of the text as well as a photographic reproduction of an authorized copy of this charter.

Ključne riječi: Bosna, Aragon, Napulj, Alfonso V, Stjepan Vukčić, viteštvo, viteški redovi
Keywords: Bosnia, Aragon, Naples, Alfonso V, Stjepan Vukčić, chivalry, chivalric orders

Emir O. Filipović
Odsjek za historiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Franje Račkog 1
71000 Sarajevo
emirofilipovic@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 3

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 3

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gostujući urednik / Guest Editor

Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj
*Napuljski obzori hrvatskoga
kasnog srednjovjekovlja*

Special issue
*Neapolitan Horizons of the
Croatian Late Middle Ages*

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*